

[שאחת אומרת קינה, ורעותיה עונות אחריה].

ומסיימת המשנה בדברי נחמה:

אבל לעתיד לבא, הוא אומר [ישעיהו כה] "בלע המות לנצה, ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים". וגו' (449).

גמרא:

ומבאר הגמרא מה הן אומרות בעיניו ובקינה:

מאי אמרן, מה אומרות הנשים המענות והמקוננות?

אמר רב: ויי לאזלא, למי שהולך עתה אל בית עולמו, הליכה שאינה חוזרת, ויי לחבילא, למת הנישא עתה כמו חבילה.

אמר רבא: נשי דשכנציב שהיו חכמות אמרן הכי, את הנוסח שאמר רב: ויי לאזלא, ויי לחבילא.

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן: גוד נפל גרמא העצם מכבא מהלחיים. ונמטי מיא לאנטיכי. ויעלו המים למעלה. [עיין במפרשים בעין יעקב].

ואמר רבא, נשי דשכנציב אמרן: עטוף וכסו התעטפו והתכסו טורי ההרים, היות דבר

מלאך המות אחוי ליה שוטא דנורא והראה לו שאכן הוא מלאך המות אמצי ליה רבי חייא נפשיה, ונטלה מלאך המות.

מתניתין:

כח-ב א. נשים במועד — מענות, וכפי שתבאר המשנה להלן, אבל לא מטפחות בידן על גופן כדרך שעושות ביום חול (*448).

רבי ישמעאל אומר: נשים הסמוכות למטה — מטפחות.

ב. בראשי חדשים, בחנוכה ובפורים — מענות ומטפחות.

אך בזה וזה, בראשי חדשים, ובחנוכה ובפורים — לא מקוננות.

ומשעה שנקבר המת — לא מענות ולא מטפחות.

ומבאר המשנה את משמעות "מענות" ו"מקוננות":

איזהו "עינוי"? — שכולן עונות כאחת.

איזו היא קינה? — שאחת מדברת, וכולן עונות אחריה.

שנאמר [ירמיהו ט] "ולמדנה בנתיכם נחי [שכולן תענינה כאחת]. ואישה רעותה קינה

שסיבת האיטור היא מפני צער האנשים, ולא מפני צער הנשים.

449. פירשו התוס', שסיים המשנה במאמר זה, כדי לסיים בדבר טוב, שמסכת זו שנויה היא בסוף סדר מועד.

*448. בתשובות הגרעק"א [א בהשמטה] מבואר, שאישה אינה אסורה בהספד ותענית במועד, לדעת הפוסטים אותה מחיוב שמחה. והקשה המקור ברוך [א ה] ממשנתנו, שאוסרת על הנשים לטפח במועד [וכמו שכתבו התוספות שהוא מפני הצער שבדבר]. ורמז שם ליישב,

רמי בן רמים ובר רברבי ובן גדולים הוא הנפטר הבא להקבר ביניכם.

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן: שיוול הגולל הוא ה"אצטלא דמלתא" בגד המשי לנפטר!

ועל מי היו אומרים זאת?

לבר חורין דשלימו זורדיה. על מי שירד מנכסיו, ואין במה לקבור אותו, וכך היו מעוררות את הציבור לעזור בקבורתו.

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן על מי שאין לו לצרכי קבורתו: רהיט ונפיל אמעברא, תגר היה כל ימיו, ועתה בכואו לעבור מכאן לעולם הבא, הוא נפל ריקם בלי ממון.

ויזופתא יזיף. והוא צריך עתה הלוואה לצרכי קבורתו.

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן על עני שכזה: אחנא תגרי אחינו התגרים אזבזוגי מיבדקן. באחריתכם יתכן ותראו כמוהו!

ואמר רבא: נשי דשכנציב אמרן: מותא כי מותא, למות הוא מת כמו כולם, ואולם מרעין, מחלותיו לפני מותו — חיבוליא. היו קשות ומחבלות בו⁽⁴⁵⁰⁾.

תניא, היה רבי מאיר אומר: זה שאמר קהלת [פרק ז] "טוב ללכת אל בית אבל", וממשיך ואומר עד "דחחי יתן אל לבו", וכונתו לומר שהחי יתן אל לבו — דברים של מיתה.

שיתן אל לבו וידע שזכות האדם לכבוד אחר מותו היא לפי הכבוד שהוא חלק לאחרים:

דיספד לאחרים — יספדוניה, יספדו לו.

דיקבר — יקברוניה.

דיטען את המיטה על כתיפו — יטענוניה.

דידל, מי שיגביה קולו בשעת הספד של אדם אחר — ידלוניה.

ואיכא דאמרי: דלא ידל — ידלוניה מי שאינו מגביה עצמו, שאינו מתגאה, יגביהוהו אחרים.

דכתיב [משלי כה] "כי טוב אמר לך עלה חנה". וגומר⁽⁴⁵¹⁾.

תנו רבנן: כשמתו בניו של רבי ישמעאל, נכנסו ארבעה זקנים לנחמו: רבי טרפון, ורבי יוסי הגלילי, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא.

אמר להם רבי טרפון: דעו שחכם גדול הוא רבי ישמעאל, ובקי הוא גם באגדות, ולכן, אל יכנס אחד מכם לתוך דברי חברו.

אמר רבי עקיבא: ואני אדבר אחרון.

פתח רבי ישמעאל [כדרך האבלים, שהם צריכים לפתוח בדברים], ואמר על עצמו:

רבו עונותיו, תכפוהו אבליו, הטריח רבותיו פעם ראשונה ושניה לבוא ולנחמו.

שאיין בו כלל. [יעויין ברכות סב].

451. תחילת הפסוק הוא, "ובמקום גדולים אל

450. הב"י הביא בשם הרמב"ן, שעל אותם מתים שלא מצאו במה לשבחם, היו מקוננות על היסורים שהיו להם, שאסור לשבח המת בדבר

וחד אמר: שביטל פרדסאות את המשמרות שהושיב ירבעם אביו על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל.

נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר: נאמר במלך צדקיהו [ירמיהו לד] "בשלום תמות. ובמשרפות אבותיך, המלכים הראשנים, אשר היו לפניך, כן ישרפו לך. הוי אדון יספדו לך".

והלא דברים קל וחומר: ומה צדקיהו מלך יהודה, שלא עשה אלא מצוה אחת, שהעלה ירמיה מן הטיט — זכה לכך (452).

בניו של רבי ישמעאל — על אחת כמה וכמה.

נענה רבי עקיבא ואמר: [זכריה יב] "ביום החוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדררימון בבקעת מגדו".

ואמר רב יוסף: אלמלא תרגומיה דהאי קרא — לא הוה ידענא מאי קאמר. אך לפי תרגומו זהו ביאורו:

בעידנא החוא, בזמן ההוא, יסגי מספדא יגדל המספד בירושלים, כמספדא דאחאב בר עמרי, דקטל יתיה שהרג אותו הדררימון בר טבריימון. וכמספד דיאשיה בר אמון, דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו.

והלא דברים קל וחומר: ומה אחאב מלך ישראל, שלא עשה אלא דבר אחד טוב,

נענה רבי טרפון ואמר: [ויקרא י'] "ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה".

והלא דברים קל וחומר: ומה נדב ואביהוא, שלא עשו אלא מצוה אחת, דכתיב [ויקרא ט] "ויקברו בני אהרן את הדם אליו", כך, שזכו לכבוד גדול, שכל בית ישראל בכו עליהם.

בניו של רבי ישמעאל, שעשו מצוות רבות — על אחת כמה וכמה שראוי הדבר שכל ישראל יבכו עליהם!

נענה רבי יוסי הגלילי ואמר: נאמר במותו של אביה, בן ירבעם, שעשו לו כבוד גדול [מלכים א יד]: "וספדו לו כל ישראל, וקברו אתו".

והלא דברים קל וחומר: ומה אביה בן ירבעם, שלא עשה אלא דבר אחד טוב, דכתיב ביה [מלכים א יד] "יען נמצא בו דבר טוב" — כך.

בניו של רבי ישמעאל — על אחת כמה וכמה שחייבים כל ישראל לבכותם.

מאי, מה הוא הדבר הטוב שעשה אביה בן ירבעם?

נחלקו בכך רבי זירא ורבי חיננא בר פפא:

חד אמר: שביטל משמרתו הנהגתו של ירבעם אביו שלא לעלות לרגל לירושלים, ועלה לרגל לירושלים.

452. פירשו התוס', אף על פי שצדקיהו היה צדיק גמור [יעויין לעיל טז ב ברש"י, ובערכין יז א], מכל מקום לא מצאנו מפורש בפסוק שעשה דבר טוב מלבד דבר זה.

תעמוד, כי טוב אמר לך עלה הנה, מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך", כלומר, טוב לך להשפיל עצמך, שאז יתכן שיעלוך, מאשר שתגביה עצמך, ואז יתכן שישפילוך.

דכתיב [מלכים א כב] "והמלך היה מעמד במרכבה נכה ארם", שהחזיק עצמו זקוף במרכבה גם אחר שנפגע במלחמה, כדי שלא יראו הלוחמים את נפילתו, ויברחו משדה המערכה — כך, שזכה למספד גדול.

בניו של רבי ישמעאל — על אחת כמה וכמה.

אמר ליה רבא לרבה בר מרי, כתיב ביה בצדקיהו "בשלום תמות", וכתיב [ירמיהו לט] "ואת עיני צדקיהו עור!"?

הא כיצד!?

אמר ליה: הכי אמר רבי יוחנן: ההבטחה "בשלום תמות" אכן התקיימה, בכך שמת נבוכדנאצר בימיו של צדקיהו (453).

ואמר רבא לרבה בר מרי: כתיב ביה ביאשיהו [מלכים ב כ] "לבן הנני אסיפך על אבתיך ונאספת אל קברתיך בשלום"

וכתיב [דברי הימים ב לה] "וירו היורים למלך יאשיהו".

ואמר רב יהודה אמר רב: שעשאוהו ככברה!

אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: זה שאמר הכתוב שיאסף יאשיהו בשלום, התקיים בכך

שלא חרב בית המקדש בימיו.

אמר רבי יוחנן: אין המנחמין רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל בדברים. שנאמר [איוב ג] "אחרי כן פתח איוב את פיו", והדר — "ויעץ אליפו התימני" (454).

אמר רבי אבהו: מנין לאבל שמיסב בראש?

שנאמר [איוב כט] "אבחר דרכם ואשב ראש, ואשכון כמלך בגדוד — כאשר אבלים ינחם" (455).

ומקשינן: והרי "ינחם" — נחמה של אחריני משמע?! שהאחרים מנחמים ולא האבל!

אמר רב נחמן בר יצחק: ינחם כתיב.

מר זוטרא אמר מהכא: [עמוס ו] "וסר מרזח מרוחים".

מרזח — נעשה שר לפרוחים.

אמר רבי חמא בר חנינא: מנין לחתן שמיסב בראש?

שנאמר [ישעיהו סא] "כחתן יבהן פאר".

מזה כהן מיסב בראש — אף חתן מיסב בראש.

453. המהרש"א מביא מדברי רש"י [ירמיהו], שכל זמן שהיה נבוכדנאצר חי, לא יצא אדם מבית האסורים, ולאחר שמת, הוציאו את צדקיהו משם, ולמחרת נסתלק.

454. ביאר הלבוש, שכל זמן שאינו פותח את פיו לדבר, אין המנחמין יודעים בו שהוא שרוי בצער, ולכן אין להם לנחמו עדיין. ומבואר

455. מבאר הלבוש, שעושים כן לכבודו, כדי לנחמו. ובדברי סופרים העיר, שכן מבואר לעיל [כא] במעשה דרבי עקיבא, שהיה מנוחם בכבוד

אבינו "ואתה תבוא אל אבתיך בשלום, תקבר בשיבה טובה".

הנפטר הנפרד מן אדם חחי — לא יאמר לו "לך בשלום", אלא [שמות ד] "לך לשלום". שהרי דוד שאמר לאבשלום [שמואל ב טו] "לך בשלום" — הלך אבשלום ונתלה בענף העץ!

ואילו יתרו, שאמר למשה [שמות ד] "לך לשלום" — הלך משה למצרים, והצליח!

ואמר רבי לוי: כל היוצא מבית הכנסת לאחר התפילה לבית המדרש, ללמוד, וכן כל היוצא מבית המדרש לבית הכנסת כדי להתפלל אחר לימודו, שהולך מחיל אל חיל, היות ומתפילה הוא ממשך לתורה, ומתורה הוא ממשך לתפילה — זוכה ומקבל פני שכינה.

שנאמר [תהלים פד] "ילכו, אלו ההולכים מחיל אל חיל — יזכו ליראה אל אלהים בציון".

אמר רב חייא בר אשי אמר רב: תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעולם הבא.

שנאמר "ילכו מחיל אל חיל — יראה אל אלהים בציון!"

והוינן בה: וכחן גופיה, מנלן שמיסב בראש ומשנינן: מהא דתנא רבי ישמעאל: [ויקרא כא] נאמר בכהן "וקדשתו", לנהוג בו כבוד, שיהיה הכהן ראשון לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון, ולברך ראשון, וליטול מנה יפה ראשון.

אמר רבי חנינא: קשה יציאת נשמה מן הגוף כציפורי כמו הוצאת חבל של ספנים שיש בו בעוביו קשר, התקוע בפי ה"וושט", בתוך התורן של הספינה, וקשה מאד לשלוף את החבל מהתורן מחמת הקשר שבעוביו.

רבי יוחנן אמר: כפטירי, כמו קשר רחב יותר, שקושרים באמצעותו שתי ספינות, אחת לשניה, הנתון בפי וושט, שקשה יותר להוציאו מהתורן⁽⁴⁵⁶⁾.

ואמר רבי לוי בר חיתא: הנפטר מן המת, לא יאמר לו "לך לשלום", אלא יאמר לו "לך בשלום".

ולעומת זאת, הנפטר הנפרד מן האדם החי, לא יאמר לו "לך בשלום", אלא "לך לשלום".

ומבאר הגמרא את החילוק:

הנפטר מן המת לא יאמר לו "לך לשלום" אלא "לך בשלום" — כמו שנאמר לאברהם

הדרן עלך ואלו מגלחין וסליקא לה מסכת מועד קמין.

הגמרא לעיל, שדימוהו ל"מישחל בניתא מחלבא" הוא בצדיקים [שכל תאותם וחפצם הוא החיים הנצחיים, ולכן אין להם קושי בפרידה זו. שם]. ה' יזכנו להיות מהיושבים לפניו.

הגדול שעשו לו.

456. ביאר המהרש"א, שדברים אלו נאמרו בכל אדם [שפרידתם מעולם הזה ועניניו, הוא צער גדול להם. מכתב מאליהו ג 29], ודברי